

fessionel lokalhistorisk forskning anvendes i rigshistoriens tjeneste. – Ja, i sidste instans viser de det absurde i at opretholde dette fiktive skel – en absurditet, som ikke mindst professor Hoskins' eget arbejde har lagt klart for dagen.

Knud J. V. Jespersen

William E. Wilkie: The Cardinal Protectors of England. Rome and the Tudors before the Reformation. Cambridge University Press, London, 1974. viii + 262 s.

Bogen er letlæst – så let, at fremstillingen nærmer sig det linde. En dansk historiker mindes vemodigt C. F. Allens anderledes skarptandede skildring af de tilsvarende relationer mellem Hans-Christian II og pavestolen (*De tre nordiske Rigers Historie* 2 s. 381–418). Forf.s lejlighedsvis »it is not merely coincidental that...« tjener blot til at understrege armoden på synspunkter. I kraft af sit biografiske anlæg kunne bogen udmærket passere som en, bevares, velinformeret kronike fra samtiden, hvis man så bort fra noteapparatet. I det hele taget er noterne, som vidner om flittige studier i italienske arkiver afgjort et lyspunkt. Hovedgrundlaget i øvrigt er *Letters and Papers*-serien. Til A. F. Pollards minutøse pløjning af det selvsamme materiale indeholder bogen mærkværdigvis kun en enkelt reference (s. 147 note 108), og hverken standard-værkerne Wolsey eller Henry VIII er medtaget i litteraturfortegnelsen.

Bogen havde sikkert vundet i dybde, hvis forf. i højere grad havde inddraget emnets finansielle sider. Indirekte tegner han billedet af et system. Men hvorledes fungerede systemet? En anden synsvinkel, der kunne have været lagt til grund, er den udenrigspolitisk-prestigemæssige. Hele spillet omkring overdragelsen af defensor fidei-titlen til Henrik VIII og udsendelsen af kongens paveligt approberede skrift imod Luther indbyder umiddelbart til en nærmere undersøgelse. Det er bogens svaghed, at hensigterne og motiverne mangler. Den tilhører, med en let omskrivning af Karl V's kække device, kategorien »non ultra« – eller på godt dansk: hertil og ikke længere.

Mikael Venge

Howell A. Lloyd: The Rouen Campaign 1590–1592. Politics, Warfare and the Early-Modern State. Clarendon Press: Oxford University Press, Oxford, 1973. xv + 215 s. £ 5.00.

Patrick Collinson: The Elizabethan Puritan Movement. Jonathan Cape, London, 1967. 528 s.

På trods af de forskelligartede emner er der flere fællestræk ved de to arbejder. De bygger begge på indgående primærstudier, der har stået på over lang tid – for Collinsons vedkommende ikke mindre end 13 år. De benytter begge deskriptionen frem for analysen som den form, hvorunder resultaterne fremlægges – i begge tilfælde med et lykkeligt resultat. Endelig beskæftiger begge sig med elizabethansk politik på punkter, hvor den ikke lykkedes eller kun havde betinget succes. Dvs. punkter, hvor Elizabeth mod sin sædovane traf beslutninger, tog parti og handlede aktivt.

Lloyds undersøgelse er udsprunget af et langvarigt arbejde med Robert Devereux, den herostratisk berømte anden jarl af Essex, der fik sin første større militære kommando som øverstbefalende for det engelske ekspeditionskorps til Normandiet i 1590. Opgaven var dels at undsætte den betrængte Henrik IV og dels at forhindre spanierne i at sætte sig fast på kanalkysten. Ekspeditionen endte uden større militære eller politiske resul-

tater og er derfor i denne forstand uden større interesse. Lloyd benytter imidlertid denne i sig selv mindre interessante ekspedition som udgangspunkt for en analyse af de europæiske staters storpolitik efter det dramatiske armadaår. Derfor har bogen interesse langt ud over, hvad titlen lader formode. Især er der grund til at fremhæve fremstillingen i kapitel I (»Western Europe: November 1590«), der i overblik, klarhed og stil minder om Garrett Mattinglys blændende beskrivelse i *The Defeat of the Spanish Armada* (1959).

Bogens konklusioner er hverken nye eller særlig overraskende; men dens væsentligste fortjeneste ligger i, at den på et konkret grundlag – Rouen-ekspeditionen, der iøvrigt beskrives i alle militære enkeltheder – illustrerer de overordentlige vanskeligheder, der i det 16. århundrede var forbundet med at føre krige over store afstande i længere tidsrum. Lloyds undersøgelse understreger endnu engang modsætningsforholdet mellem de europæiske staters voksende ambitioner på den ene side, og de snævre grænser, som de beskedne ressourcer satte for opfyldelsen af disse på den anden.

Mens Lloyd således beskæftiger sig med en udenrigspolitisk episode, hvor Elizabeth mod sin sædvane tog initiativer – med et nærmest uheldigt resultat – drejer Patrick Collinsons arbejde sig om en anden side af Elizabeths politik, hvor handling og stillingtagen på længere sigt blev skæbnesvanger: kronens og – fra 1583 – ærkebiskop Whitgifts vellykkede undertrykkelse af puritanernes krav om »further reformation« inden for den etablerede kirkes rammer. Ganske vist lykkedes det derved at fastholde kirken på den »via media«-kurs, der var Elizabeths foretrukne; men de kirkelige autoriteters holdning bevirkede samtidig, at puritanerne opgav at reformere kirken indefra og i stedet samledes i en potentielt farlig ydre oppositionsgruppe. Den radikaliserede puritanske bevægelse, der blev resultatet af denne undertrykkelsesproces, blev derved samtidig én af lunterne til den krudttønde, der ved midten af det 17. århundrede eksploderede i den engelske revolution.

Collinson beskæftiger sig indgående med den puritanske bevægelses idégrundlag, og bogen rummer tillige en detaljeret analyse af bevægelsens vidtforgrene tilhængerskare, hvortil en overgang også hørte Elizabeths to yndlinge, jarlerne af Leicester og Essex. Bogens detailrigdom er overvældende; men det lykkes ikke desto mindre forfatteren gennem en fast disponering af stoffet og en strengt disciplineret stil at fastholde en klar struktur i fremstillingen. Collinsons arbejde fortjener klart at betegnes som et moderne hovedværk i den ellers så righoldige litteratur om den puritanske bevægelse.

Både Lloyds og Collinsons arbejder behandler elizabethansk politik på punkter, hvor dens resultater var mindre heldige, og hvor Elizabeth mod sin sædvane tog initiativer. På en måde understreger de derfor, at den politiske linie, dronningen ellers hyldede – at holde situationerne flydende og så vidt muligt ikke foretage sig noget – under de givne vilkår var klog taktik.

Knud J. V. Jespersen

G. E. Aylmer: *The State's Servants. The Civil Service of the English Republic 1649–1660*. Routledge & Kegan Paul, London, 1973. xiii + 484 s. £ 8.00.

I én forstand er dette arbejde at betragte som en fortsættelse af forfatterens tidligere værk, *The King's Servants. The Civil Service of Charles I 1625–1642* (1961), der etablerede den nødvendige referenceramme for det, der hele tiden har været hans hovedanliggende: at undersøge relationerne mellem den administrative udvikling i borgerkrigens og republikkens tid på den ene side og sociale, politiske og intellektuelle forandringer på